

Recenzja dysertacji

Pani mgr Barbary Sawczuk-Gołaszewskiej na temat: *Bezpieczeństwo placówek edukacyjnych szkolnictwa średniego w czasie pandemii COVID-19, opracowanej pod opieką merytoryczną Pana dr. hab. inż. dr h.c. Zbigniewa Ciekankowskiego, profesora MANS.*

Wprowadzenie

Niniejsza recenzja ma na celu stwierdzenie, czy rozprawa doktorska Pani mgr Barbary Sawczuk-Gołaszewskiej na temat *Bezpieczeństwo placówek edukacyjnych szkolnictwa średniego w czasie pandemii COVID-19* wypełnia wymagania niezbędne do nadania stopnia doktora określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. poz. 1668).

W poniższej recenzji dokonam oceny przede wszystkim: trafności wyboru tematu dysertacji w aspekcie dziedziny nauk społecznych - dyscypliny nauk o bezpieczeństwie, poprawności metodologii prowadzenia badań naukowych, zawartości merytorycznej rozprawy w ujęciu teoretycznym i praktycznym, odpowiedzi na problemy badawcze, osiągnięcia celów dysertacji, weryfikacji hipotez oraz przede wszystkim jakości prowadzenia badań empirycznych i generowania wniosków co do zmian na przyszłość w omawianym przedmiocie badań.

Wybór tematu dysertacji

Stwierdzam, że wybór tematu rozprawy jest spójny z dyscypliną naukową, w której doktorantka prowadziła badania naukowe. Jak wszyscy wiemy, pandemia była zagrożeniem wszechstronnym obejmującym każdy aspekt życia społecznego. O ile jej podłoże sięgało obszaru zdrowia i medycyny, to walką z nią sprawiła, że skutki odczuwane były we wszystkich dziedzinach. Przyczyną bez wątpienia jest

powiązanie współczesnego świata nie tylko przestrzennie, ale również branżowo. Uznaję, że podjęte przez Panią Magister przemyślenia mają duże znaczenie eksperymentalne, zmieniają zakres wiedzy zarówno w ujęciu teoretycznych jak i praktycznym w aspekcie uwarunkowań funkcjonowania placówek edukacyjnych, jak i praktycznych rozwiązań w obszarze kompetencji jej pracowników i przygotowania placówek edukacyjnych do działań w sytuacjach kryzysowych. Warto wspomnieć, że szkolnictwo nie był wyjątkiem w tym zakresie. Należy podkreślić, że natychmiast po ogłoszeniu pandemii, a później w miarę rozwoju zagrożenia, na bieżąco aktualizowano bazę formalną regulującą funkcjonowanie placówek edukacyjnych. Wydano szereg rekomendacji i zaleceń dotyczącego organizacji procesu edukacyjnego oraz ograniczających ryzyko zagrożenia. Specyfika tego obszaru wiązała się nie tylko z przejściem na inne zasady prowadzenia zajęć, koniecznością dostosowania ich do programów nauczania, ale także z wiekiem beneficjentów usług edukacyjnych średniego szczebla. Są to osoby będące u progu dorosłości oraz znajdujące się na ważnym etapie rozwoju psychospołecznego, który w znacznym stopniu determinuje dalsze życie.

Opracowane treści w dysertacji w pełni pokrywają się z tytułem dysertacji i przyjętymi celami i problemami badawczymi. Uzyskane wyniki badań i ich interpretacja świadczą o doświadczeniu zawodowym Pani Magister w tym zakresie oraz gotowości do przyszłej, samodzielnej pracy naukowej. Wyniki badań naukowych powinny dać *zaczyn* do kolejnych przemyśleń w aspekcie nowych wyzwań i zagrożeń oraz powinny przyczynić się do wypełniania luki badawczej w zakresie funkcjonowania placówek edukacyjnych szkolnictwa średniego w sytuacjach kryzysowych i innych, bliżej nam nieznanach.

Metodologia prowadzenia badań

Stwierdzam, że praca doktorska spełnia wymogi metodologiczne stawiane dysertacjom w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. W niniejszej rozprawie doktorskiej za przedmiot badań Doktorantka uznała *przejawy bezpieczeństwa placówek edukacyjnych średniego szczebla w odniesieniu do zagrożeń bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem stanu epidemii*. Przedmiot badań uznaję za poprawny i dobrze sformułowany.

Należy podkreślić, że dysertacja stanowi teoretyczne opracowanie wybranego wycinka rzeczywistości społecznej, bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie w praktyce, co jednak nie wyklucza wykorzystania wniosków rozprawy w sytuacji przyszłych, niespodziewanych zagrożeń.

Za cel poznawczy dysertacji doktorantka przyjęła *identyfikację formalnych i organizacyjnych uwarunkowań funkcjonowania polskiego systemu szkolnictwa średniego w świetle zachowania i kształtowania bezpieczeństwa wybranych placówek, ze szczególnym uwzględnieniem czasu pandemii COVID-19*. Natomiast za cel praktyczny (użyteczny) przyjęła: *określenie propozycji usprawnień wzmacniających bezpieczeństwo funkcjonowania polskich placówek edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń epidemicznych*. Stwierdzam poprawność zastosowania w dysertacji powyższych celów, z podkreśleniem dużego znaczenia celu praktycznego, czyli zaproponowania nowych rozwiązań i usprawnień. Moim zdaniem podnosi to znacznie jakość pracy doktorskiej, gdyż doktorantka próbuje dokonać zmian w badanej rzeczywistości - nauce.

Za główny problem badawczy niniejszej dysertacji przyjęto pytanie: *Jakie elementy kształtują efektywność bezpieczeństwa polskich placówek edukacyjnych średniego szczebla w czasie pandemii COVID-19?* Osiągnięcie problemu głównego doktorantka dokonała poprzez odpowiedzi na problemy szczegółowe. Uważam to za słuszne w postępowaniu badawczym.

1. *Jakie elementy tworzą organizacyjne uwarunkowania bezpieczeństwa podmiotu edukacyjnego na przykładzie placówek szkolnictwa średniego?*
2. *Jakie elementy tworzą formalne uwarunkowania szkolnictwa średniego szczebla w przestrzeni narodowej?*
3. *Jakie elementy w opinii dyrektorów szkół kształtowały bezpieczeństwo polskich placówek edukacyjnych średniego szczebla w czasie pandemii COVID-19?*
4. *Jak oceniają uwarunkowania bezpieczeństwa placówek edukacyjnych średniego szczebla w dobie pandemii COVID-19 rodzice młodzieży uczęszczającej do szkół średnich?*

Rozwiązania poszczególnych kwestii problemowych stanowią treść rozdziałów teoretycznych i empirycznych niniejszej dysertacji.

Na potrzeby rozprawy doktorskiej sformułowano hipotezę główną oraz szczegółowe stanowiące przypuszczalne rozwiązania odpowiadających sobie

problemów badawczych. W odniesieniu do problemu głównego postawiono hipotezę główną zakładającą, że efektywność bezpieczeństwa polskich placówek edukacyjnych średniego szczebla w czasie pandemii COVID-19 jest kształtowana przez trzy elementy składowe, stanowiące ich podstawę również w czasie normalnego funkcjonowania, tj. elementy organizacyjne, techniczne oraz psychospołeczne. Założono ponadto, że przykładowymi usprawnieniami, jakie można wdrożyć zwiększając efektywność funkcjonowania placówek i wzmacniając rozwiązania systemowe będzie, m.in. określenie dodatkowych procedur w kontekście realizacji obostrzeń sanitarnych, organizacja zajęć dla młodzieży o treściach psychologicznych oraz zadbanie o wyposażenie szkół w szybsze łącza internetowe. Hipotezę roboczą uważam za poprawnie sformułowaną.

Jeśli natomiast punkt rozważań przeniesiony zostanie na problematykę szczegółową, to sformułowano następujące hipotezy robocze będące próbą odpowiedzi na postawione wcześniej pytania problemowe: *Uwarunkowania organizacyjne bezpieczeństwa podmiotu edukacyjnego (średniego szczebla) tworzą trzy kluczowe elementy. Są nimi: rozwiązania organizacyjne (procedury), zabezpieczenia/rozwiązania techniczne (środki) oraz przedsięwzięcia profilaktyczno-wychowawcze (elementy psychospołeczne).*

1. *Odwołując się do modelu organizacji Leavitta, zakłada się, że elementami tworzącymi formalne uwarunkowania szkolnictwa średniego szczebla są elementy społeczne (ludzie oraz cele i zadania) oraz elementy techniczne (infrastruktura i struktura), w tym procedury.*
2. *Można założyć, że podstawowymi elementami kształtującymi bezpieczeństwo placówek edukacyjnych średniego szczebla w czasie pandemii COVID-19 były uwarunkowania logistyczne (wielkość fizyczna obiektu oraz jego wyposażenie) oraz tzw. czynnik ludzki (udział rodziców w przestrzeganiu zasad bezpieczeństwa).*
3. *Przypuszczać można, że rodzice dobrze ocenili uwarunkowania organizacyjno-proceduralnie (np. organizacja zajęć, zachowanie procedur bezpieczeństwa), natomiast gorzej uwarunkowania psychospołeczne (np. motywacja uczniów, więzi społeczne, zachowanie dyscypliny sanitarnej).*

Stwierdzam, że przyjęta hipoteza robocza w pełni koresponduje z głównym problemem badawczym, a poszczególne hipotezy szczegółowe są próbą odpowiedzi na problemy szczegółowe. Jest to moim zdaniem profesjonalne podejście do jakości

prowadzenia badań naukowych w naukach społecznych, a uwagę zwraca również fakt, jak wspomniałem wcześniej, że problemy badawcze są spójne z poszczególnymi rozdziałami dysertacji.

Stwierdzam, że autorka dysertacji posłużyła się trafnymi metodami badawczymi funkcjonującymi w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Wykorzystane zostały metody teoretyczne takie jak:

- wnioskowanie indukcyjne;
- wnioskowanie dedukcyjne;
- porównanie;
- analiza i synteza;
- abstrahowanie.

Natomiast jeżeli chodzi o wykorzystanie w pracy doktorskiej metod empirycznych, to sięgnięto po metodę sondażu diagnostycznego. Technikami badawczymi zastosowanymi w przypadku niniejszej rozprawy doktorskiej była to technika ankiety i wywiadu. Stwierdzam, że zastosowanie zarówno ankietowania, jak i wywiadu pozwoliło osiągnąć wymóg triangulacji będący pożądanym zabiegiem w badaniach naukowych. W ujęciu metodologicznym triangulacja rozumiana jest jako osiągnięcie założonego celu badania poprzez wykorzystanie co najmniej dwóch różnych metod, a następnie porównanie i łączenie wyników.

Ocena układu i zawartości merytorycznej

Stwierdzam, że dysertacja ma poprawny układ i zawartość merytoryczną zgodnie z wymogami stawianymi w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Doktorat rozpoczyna się wstępem, zawiera pięć rozdziałów z czego jeden to część metodologiczna badań, dwa rozdziały teoretyczne oraz ostatnie dwa empiryczne, ponadto jest zakończenie, bibliografia, spis tabel, rysunków, wykresów oraz załączniki. Za szczególnie ważne uważam fakt, że praca zawiera aż dwa rozdziały empiryczne, opracowane na podstawie badań - co jest rzadkością w pracach doktorskich z tej dyscypliny naukowej. Całość pracy naukowej opisano na 309 stron. Treści zawarte w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach są usystematyzowane, kompletne oraz stanowią znaczną wartość merytoryczną i badawczą. Praca skonstruowana jest w sposób poprawny od ogółu do szczegółu.

Każdy z rozdziałów ma jednolitą strukturę, co sprawia, że rozprawa jest klarowna i przejrzysta. Przyjęta przez Panią Magister struktura procesu badawczego tworzy koherentny i konsekwentny ciąg myślowy, zgodny z tematem pracy.

Doktorantka poprawnie dokonała kwerendy literatury przedmiotu w zakresie nauki o bezpieczeństwie składającej się z około stu pozycji zwartych, kilkudziesięciu artykułów naukowych opublikowanych w wybitnych przez społeczność naukową czasopismach naukowych. Autorka skorzystała też z około pięćdziesięciu źródeł prawnych oraz wielu źródeł internetowych. Moim zdaniem źródła internetowe nie powinny być jednak podstawą pisarską w pracach promujących. Mimo to materiał źródłowy został dobrany właściwie i jest wystarczający do poprawnego opracowania tematu. Rozważania teoretyczne uzupełnione zostały rysunkami, tabelami, wykresami, oraz załącznikami. Redakcyjnie i korekcyjnie rozprawa nie budzi większych wątpliwości.

W rozdziale pierwszym zaprezentowano metodologiczne podstawy badań własnych obejmujące uzasadnienie wyboru tematu, przedmiot i cel badań, problematykę badawczą, hipotezy i zmienne, wykorzystane metody teoretyczne i empiryczne, organizację i teren badań. W końcowej części przybliżono również ograniczenia badawcze oraz dokonano charakterystyki badanej populacji. Więcej na temat metodologii opisałem powyżej. Uważam więc, że rozdział ten jest poprawnie skonstruowany, stanowi logiczną całość wkomponowaną w temat dysertacji i rozdziały, stanowi wartość dodaną oraz należy podkreślić fakt współpracy naukowej z promotorem. Doktorantka szczególną uwagę zawróciła na ograniczenia badawcze. W czasie pandemii doświadczyła bezpośrednio wyzwań związanych z tym precedensowym wydarzeniem. To z kolei umożliwiło analizę i ocenę zauważonych postaw innych osób i przedstawienia ich w formie opracowania naukowego. Podsumowując, można stwierdzić, iż przyjęta struktura procesu badawczego pozwoliła w sposób oryginalny zrealizować postawione cele, świadcząc o dojrzałości naukowej Doktorantki.

W rozdziale drugim Pani Magister przedstawiła ustalenia terminologiczne związane z problematyką bezpieczeństwa placówki edukacyjnej, poczynwszy od pojęcia bezpieczeństwa w wymiarze ogólnym oraz identyfikacji pandemii COVID-19 jako jednego z kluczowych zagrożeń w tym obszarze. W następnej kolejności skupiono się na systemie bezpieczeństwa placówki edukacyjnej średniego szczebla. Przybliżono podstawy prawne obowiązujące w omawianym zakresie, omówiono rolę

dyrektora oraz personelu szkolnego, a także elementy składowe. Rozdział uważam za spójny z postawionym pytaniem szczegółowym i hipotezą roboczą.

Rozdział trzeci *Charakterystyka funkcjonowania placówek edukacyjnych średniego szczebla w przestrzeni narodowej* został w całości poświęcony charakterystyce funkcjonowania placówek edukacyjnych średniego szczebla. W początkowej części przedstawiono to zagadnienie w wybranych krajach europejskich, a później w Polsce. Przybliżenie krajowych ram rozpoczęto od podstaw formalno-prawnych, następnie elementów systemu edukacyjnego na poziomie szkół średnich, skończywszy na zarządzaniu oświatą na szczeblu lokalnym. W tym rozdziale również przedstawiono rozważania na temat roli szkoły w przestrzeni społecznej. Autorka opisała również elementy systemu edukacyjnego na poziomie szkół średnich, co uważam za szczególnie istotne. Na potrzeby rozprawy Doktorantka wyodrębniła elementy systemu szkolnego o charakterze wewnętrznym oraz zewnętrznym. Podkreślając, że każda szkoła ma prawo do tworzenia autonomicznych reguł określających wzajemne relacje społeczne panujące w jej obrębie. Rozdział ten oceniam pozytywnie i uważam, że stanowi on ważny wkład w procesie badawczym Doktorantki.

Jak wspomniałem wcześniej dwa ostatnie rozdziały stanowią część empiryczną pracy i zawierają w głównej mierze wyniki badań własnych dotyczących determinantów bezpieczeństwa placówek edukacyjnych średniego szczebla. W rozdziale czwartym zaprezentowano wnioski pozyskane w wyniku badań jakościowych przeprowadzonych z dyrektorami szkół średnich, natomiast w rozdziale piątym skupiono uwagę na wynikach badań ilościowych, którymi objęto rodziców uczniów. Osnową struktury każdego z rozdziałów są elementy systemu takie, jak organizacyjno-proceduralne, techniczne (fizyczne) oraz profilaktyczno-wychowawcze (psychospołeczne). W obu przypadkach teren badań ograniczono do powiatu płońskiego wchodzącego w skład województwa mazowieckiego. Pani Magister wyszczególniała, że w roku szkolnym 2020/2021, w całym systemie edukacji kształciło się 4,9 mln uczniów. W związku z dynamicznie rozwijającą się sytuacją epidemiczną w marcu 2020 roku wprowadzono wiele ograniczeń w funkcjonowaniu społeczeństwa. Jedną z pierwszych decyzji rządu było zawieszenie działalności szkół i placówek oświatowych (11 marca), a także uczelni wyższych, a następnie ogłoszenie (25 marca) nauki zdalnej do końca czerwca. Realizowany wówczas model edukacji nie przystawał do realiów nauczania w formie zdalnej. Punkt

ciężkości przesunął się z ochrony przed zagrożeniami fizycznym na ochronę przed niebezpieczeństwami o charakterze psychospołecznym, jak również kwestie bezpieczeństwa w sieci. Doktorantka wykazała się dużą wiedzą i umiejętnością interpretacji uzyskanych danych i potwierdziła tym samym, że jest dobrze przygotowana do prowadzenia samodzielnie badań. Wskazała, że grupą determinantów kształtujących poziom bezpieczeństwa placówek edukacyjnych, nie mniej ważną od wcześniej wymienionych są czynniki odnoszące się do zaangażowania rodziców w ten proces. Rozdział ten oceniam pozytywnie i stwierdzam duży wkład merytoryczny do dyscypliny nauk o bezpieczeństwie w tym obszarze badawczym.

Zakończenie jest ostatnim elementem rozprawy doktorskiej zawierającym podsumowanie rozważań. Całość pracy podsumowano zakończeniem, w którym odniesiono się do podstaw metodologicznych, tj. udzielono odpowiedzi na pytania szczegółowe oraz przedstawiono wyniki weryfikacji przyjętych hipotez. W tej części rozprawy zaprezentowano również rekomendacje oraz propozycje usprawnień w zakresie funkcjonowania placówek edukacyjnych średniego szczebla w przypadku przyszłych zagrożeń epidemicznych.

Stwierdzam, że Doktorantka w swoim procesie badawczym osiągnęła założony cel poznawczy i użyteczny, dokonała odpowiedzi na główny problem badawczy i problemy szczegółowe, zweryfikowała główną hipotezę roboczą i hipotezy szczegółowe. W procesie badawczym poprawnie używała metod, narzędzi i technik empirycznych i poprawnie opracowała wyniki badań, co w konsekwencji przyczyniło się do trafnego wyciągania wniosków z badań i zaproponowania nowych rozwiązań.

Pomimo mojej pozytywnej opinii na temat rozprawy, po dokonaniu jej wnikliwej analizy dostrzec można jednak pewne kwestie, które wymagają wyjaśnienia. Proszę o ich uściślenie podczas publicznej obrony pracy doktorskiej:

1. Badania empiryczne o charakterze jakościowym przeprowadzono z wykorzystaniem metody wywiadu pogłębionego. Z uwagi na fakt, że respondentami były osoby pełniące stanowiska dyrektorów szkół, a także wywiad posiadał ścisłe dyspozycje, zastanawia mnie dlaczego w opisie badań nie posłużono się kategorią wywiadu eksperckiego?
2. W rozprawie zasygnalizowano jedynie, iż w szkołach powołano funkcję koordynatora ds. bezpieczeństwa. Prosiłbym, aby w trakcie obrony rozprawy

doktorskiej Doktorantka przedstawiła więcej informacji na temat tej funkcji, tj. komu można ją powierzyć, przed kim ponosi odpowiedzialność, jakie zadania wchodzą w jej zakres itp.

3. W rozprawie doktorskiej niejednokrotnie wskazano, iż pandemia COVID-19 ma negatywne skutki dla bezpieczeństwa psychospołecznego dzieci i młodzieży. Jednym z przykładów, który współcześnie zaczyna wyłaniać się na coraz szerszą skalę jest przechodzenie dzieci na indywidualny tok nauczania, tzw. szkoła w chmurze. Czy Doktorantka mogłaby przedstawić statystyki w tym zakresie w Polsce oraz wyjaśnić, jaki może mieć to związek z pandemią COVID-19?

Wniosek końcowy

Stwierdzam, że rozważania Pani Magister zawarte w rozprawie doktorskiej wnoszą znaczny wkład do dorobku naukowego nauki o bezpieczeństwie. Rozprawa doktorska została opracowana poprawnie pod względem edytorskim i merytorycznym. Układ i zawartość rozprawy tworzy spójną, logiczną całość. Praca doktorska mieści się w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Barbary Sawczuk-Gołaszewskiej *Bezpieczeństwo placówek edukacyjnych szkolnictwa średniego w czasie pandemii COVID-19* spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668) i rekomenduję o przyjęcie jej do dalszego postępowania oraz wystąpienie o wyróżnienie.

(-)

prof. dr hab. inż. Leszek Elak

